

„A TERMÉSZET” előfizetési ára mellék-
lapjával, a „HALÁSZAT”-tal együtt:
egy évre 6 korona.
Csupán a „Halászat” egy évre 3 korona.

Állattani, vadászati és halászkati folyóirat.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Szerkesztik:
DR. LENDL ADOLF
és
csikszentsimoni és ernyesi
LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

A természet mint a megismerés alapja.

Bár a mai nevelés iránya nem természettudományos s ennek folytán iskolában szerzett nézeteink legnagyobb része mindenél, ami a természetből kifolyó, ami természetes, okszerű fejlődésen alapszik, szóval ami az életbe vág, ellenkezik s így gondolatvilágunk impregnálva van olyan anyaggal, melyet bár nem tudunk külső világunk, való életünk keretébe beilleszteni, de mert sok éven át magunkba szívtuk, nem tudunk tőlük megszabadulni: ebben az ellenkező áramlatban én mégis bátorságot veszek magamnak síkra szállni amellett, ami ma még csak ki nem forrott eszme, de aminek szükségét már érezzük, — a természettudományos világnézetet értem.

Ha a hal a vízből kikerül, menthetetlenül elpusztul. A szárnyaszegegett madár éhen hal. Hiába akarjuk a kopolyás állatot levegőben való lélegzésre szoktatni, nem sikerül. Hiába fog-nók itt erővel a fecskét, télire elpusztulnának. Mindennek, ami van, a

természet rendjét kell követnie. Minden, de főleg ami él, a fejlődés örök törvényének alá van vetve. Az össztermészet fejlődési célja ismeretlen, de a változás örök és bizonyos. Az egyes, az egyén fejlődése szemmel látható, célja, legalább az ember előtt, az emberi felfogás határáig érthető. De mert az összfejlődés, melynek célja ismeretlen, az egyéni fejlődés eredményeinek összefoglalása, az egyéni fejlődés is, lehet, hogy felfogásunk határán túl is tart. E fejlődést akarva, nem akarva követni kell. Ha az összfejlődésnek rengeteg sok is az ellenzője, jobban mondva nem hívója, az egyéni fejlődés tagadhatatlan. Minden élő, az ember is, kicsiből, egy parányi sejtből lesz kifejlett lény. Ebben az útjában mindig nő, fejlődik. Ha megakadályozzuk fejlődésmenetében, ha nem a céljához vezető útra tereljük, fejlődése visszas lesz, célját, a tökéletesedést, elérni nem fogja. Minden élő élete törekvés a neki megadott határokon belül a tökéletesség elérésére. De ezt csak az ő életsajátságainak megfelelő kedvező körülmények mellett érheti el.

Az állat és növény tökéletességének végső fokát ivadékaiban érheti el, melyekbe az ő saját szüleitől örökölt s esetleg élete folyamán e sajátságokban elért tökéletesebbüléseit oltja át. Ha az ivadékok hosszú sora életén át mind szerez valamelyes tökéletesebb tulajdonságot, végre a 10—20-ik generáció végleg elüt fejlettsége magasabb, tökéletesebb voltánál fogva a 10—20-ik östől. Ez a fejlődés menete. A tökéletesebbülést hozta létre az idők végtelen hosszú folyama alatt az egyszerű élőkből a magasabbakat. Ez az összfejlődés, melyet oly sokan tagadnak. Pedig forduljunk csak

az emberekhez! Tekintsük úgy az emberiséget, mint a szerves világ kizárólagos egyetemét, mint ha tehát más élő rajta kívül nem volna. Az emberiség fejlődésmentét történelemnek nevezzük.

Többféle emberfajta él a földön. Vegyük már most a dolgot akár úgy, hogy az emberiség egyszerre több ponton lépett föl, akár úgy, hogy közös ősszüleink voltak, mindkét esetben az anyag, a mely fellépése után tökéletesedni indul, egy és ugyanaz: ember. De vegyük csak hát az utóbbi esetet, az ősi mythosi nézettel is megegyezőt, hogy egy emberpártól lett minden ember, vagy a mi feltevésünk, illetve példánk szerint az élet egy ponton lépett föl a földön. Ez ősanagtól, az ősszülektől származó utódok tagadhatatlanul örökölték szüleiük meglevő és szerzett jellegeit.

A szülők szerzett jellegei már az ő első lépésük a tökéletesedés felé. S e tökéletesség a fiakban már mint meglevő jelleg nyilvánul s ők ehhez ismét újakat, unokáik megint újakat szereznek. Az emberiség történelme a lélek fejlődése menetét tárja elénk.

Es a körülmények, az életviszonyok azok, melyek a jellegek, a tulajdonságok megváltozását okozzák. A külső körülményekhez, az élethez kell alkalmazkodni, mert az ellenkezés megtorlást szül. S a változások, a tökéletesedés felé való lépések vagy önkényesek, akaratlagosak, vagy a külső körülmények befolyása alatt létrejött önkénytelen, de a szervezet hasznára szolgáló elváltozások. Az előbbiek a lelki, szellemi tökéletesedés lépései, az utóbbiak a testi tulajdonságok megváltozásai, illetve a körülményekbe való alkalmazkodásuk nyomai. Az előbbiekről részletesen szövegek, az utóbbiak-

ra csak egy példát veszek föl. A ló, mint tudjuk, háta bőrért mozgathatja; mozgathatja azért, hogy a legyeket elűzze. Az ember hátán a hátbőrmozgató izmok megvannak, de már nem tudjuk használni. Míg őseink ruha nélkül jártak, bátran feltehető, hogy hátuk bőrét mozgathatni tudták ugyanazon célból. De amint a külső körülmények által kényszerítve, a védő burkot, a ruhát kezdték használni, a hátbőrt mozgató izmok az ivadékok hosszú sora végén annyira elsatnyultak, nem lévén rájuk szükség, hogy végre is a hátbőr mozgathatatlaná lett s ezen izmok mozgatására szükséges ideg-energia a fejlődő szellemi élet javára iródott. Ez csak egy példa a számtalan közül.

De nézzük az embert, mint szellemi lényt, mint *animal intellectuallé-t*.

A szellemi tehetség az összes többi tények tökéletesedési fokozatainak összefoglalása az emberben! Mióta az ember ember lett, fejlődésének célja a szellemi tehetség tökéletesedése.

De az emberi faj fejlődésmentete hasonmása az egész élő világ fejlődésmentetének.

Valamint egyes növény- és állatesoportok a külső körülményekhez való alkalmazkodás folytán tökéletesebbek lettek mint mások, de mindegyik azért saját viszonyaihoz képest a legtökéletesebb, úgy az emberi fajtak is közös ősszüleik jellegeit, ki tudja, mily okok folytán, egyik kaukázusi, másik mongol, vagy vörösbőrű, maláji, néger jelleggel váltván föl, mindegyik a maga körülményeinek, a saját életviszonyainak megfelelő műveltségét elérte, mindegyik annyira tökéletesedett, illetve annyira fog tökéletesedni, amennyire saját környezete viszonyai kívánják és megengedik. Megtörtént sok esetben, hogy európai magas műveltséget szerzett néger visszazökött hazájába: *a hogy a levegőre hozott hal visszaugrik a vízbe!* A testi nem alkalmazkodásról

Miska bácsi.

„A TERMÉSZET“ eredeti tárczája.

Írta: Nagy Imre.

Zörög a sárga levél, amint ide s tova hajtja az őszi szél... Miska bácsit nem érdekli sem a zörög levél, sem az úszó ökör-

nyál, jól ismeri mindkettőt, hisz maga is már az ősz végét járja. Talán maga sem tudná megmondani, hányadszor ül a korhadt fa törzsén? — A sűrű erdővel benőtt Badacsony-tetőre hányadszor fáradt fel már világeletében és ki tudja, nem utoljára-e? Bizony már öregednek izmai! Most is érzi: nem az ő tagjainak való a hegymászás! De mi haszna a késő bánat? Ott lenn a völgyben oly közelnek véli a tetőt, oly ifjúnak magát, mint volt talán 20—30 évvel ezelőtt! Boldog idők jártak még akkor! Az öreg erekben friss, tüzes vér bugyogott, mely nem ismert, nem érzett soha fáradtságot. Most szomorúan tapasztalja: felmondják csontjai az ily keserves szolgálatot. Búnak adná fejét, de a vén csontok még mindig kibírják a versenyt nem egy mai ifjúval s amint így elgondolja, arcza ismét felderül, életkedve visszatér. Kihúzza csizmaszárából a jó selmeczi makrapipát, a dohányzacskót s önmagával meglegevedve, megtömi a tájtékot. — Ott nyugszik mellette társa, Peti, a hű kopó és elválhatatlan fegyvere. E kettő nélkül nem is egész ember az öreg. Mindkettő régi jó időkből származik, de ép azért úgy szívéhez nőtt az öregnek, hogy bizonyára életét rövidítené meg, aki megfosztaná bármelyiktől. Ha a sors úgy hozná magával, hogy Peti egy napon másvilágra költöznék, nem tudom, Miska bácsit nem vinné-e magával? — Együtt vénült urával, tüzes vére megcsappant az idők folyamán. Jobb is így: öreg vér, higgadt vér. A Petinél is idősebb eredetű perkussziós puská ott mellette. Miska bácsi még valamikor újnak látta; remekmű volt az a maga idejében és még most is az, csak egy a hibája, hogy divatját multá. Jobban hord, mint sok lancaster, de

nem is szölok. Az európai ember csak relative műveltebb mint a chinai; a hottentotta is művelt az ő körülményeihez, viszonyaihoz képest. A gomba épen úgy bir neki megfelelő fejlettségi fokkal, mint a nagy fenyő, de az tökéletesebbé lett ahhoz képest, bár a gomba is tökéletes a maga viszonyai között.

A mezitelen ember kezdett öltözködni, ellenségei ellen készített fegyvereket, az elejtett húst már meg is tudja sütni, a tűznél kiolvasztja az érzeket, kezd úszni tanulni, elkészíti az első hajót, háziállatokat szelidít, vesz és elad stb. stb., nem mindig tökéletesedik-e szellemileg s nem mindig az élethez mérten, nem a külső körülmények, a létért való küzdelem viszik eme tapasztalatok szerzésére s ezek felhasználásával a tökéletesedésre?

Az emberiség történelme az ő szellemének természetes fejlődési menete. Amit az ember a tudomány, művészet, ipar, kereskedelem stb. terén évezredekken át felhalmozott, győjtött s amennyire e tereken tökéletesedett, vajjon hogyan lehet másképp megmagyarázni, mint a fejlődés törvényének felvétele által? Vajjon csak úgy vizsgáljuk-e az emberiség multját, mint az akkori időkben volt dolgok tömkelegét, vajjon ne tegyük-e mindig összehasonlítást a jelennel, vajjon ne nézzünk-e minden szellemi szerzeményt is a fejlődés szemüvegén át? Sőt igen! Ne nézzük csak a dolgokat száraz anyagnak, de keressük mindig, mindenütt a *miért-et!*

S erre a *miért-re* csak a természettudományi módszer alapján, a természetes fejlődés feltüntetésével felelhetünk meg igazán.

Az ismeretek összessége a szellem természetrajza. Minden ismeret, minden tudomány, mely a fejlődésen, az emberi szellem fejlődésén alapul, nem egyéb, mint természettudomány s ennek csak piczi ága, mert hi-

szén *mindössze az emberi agy funkciójának élettana.* A mit a levél chlorophyllja végbe visz, épen olyan természeti működés, mint az agy tevékenysége. A levélzöld működésének terméke a keményítő, amely a leendő növényivadék hasznára lesz, abból épül fel; az emberi agy funkciójának terméke meg az a rengeteg ismeret, amely évezredekken át az utódokra átszármaszott, felhalmozódott.

Tudom, lesz, aki ezért kinevet, pedig áll, hogy pld. egy Humboldt vagy Newton munkáiba lerakott *szellemi termék* egyenértékű az ugyanesak *természeti funkció* termékeként a burgonya gumójába lerakott keményítővel, mert mindkettőből az utókor merit: az új emberi generáció, meg a tavaszi új növény!

Csak természettudományi methodussal, a fejlődés törvényének világos ismeretével s az emberi ismereteknek, mint a nagy természet egyetemes természeti munkálkodása eredményeihez képest csekély dolgoknak feltüntetésével tanulhatunk mindent az élet, a külső körülményeknek megfelelően. Mert másképp tanulunk fölösleges; az élethez nem alkalmazkodva, a valót, az igazságot nem ismerve, az ismeretek fejlődéstörténetét természeti alapon nem értve, minden ismeretünk, bármilyen jól bevésődjék is agyunkba, alap nélküli lesz. Nem fogjuk tudni megmagyarázni az okot, miért van valami így s miért nincs másképen?

A történelmi tudományoknak kell első sorban a természettudományos világnézethez hozzáismulni, mert hiszen ez a tudomány nem egyéb, mint a Homo erectus természetrajza onnantól kezdve, ahol vele a tulajdonképeni természetrajz foglalkozni megszűnik, amikor tehát már animal intellectuale.

A nyelvtudomány ezen a természetes alapon nem száraz, lélekölő studium többé, hanem az artikulált be-

nem a mai kényelemszerető kézbe való. Miska bácsi nem tudna lóni oly fegyverből, melybe nem ő eregette le a puska-port, sörétet, melybe nem maga verte be a fojtást.

De még most nem a csövet tömi, hanem a pipát, még pedig fináncz nem látta dohánynyal; ez is a régi jó idők kitiünő, de Miska bácsi legnagyobb keservére rohamosan fogyó maradványa. Mert nem is érhet senkit nagyobb kitiütetés Miska bácsitól — egy pipa pohánynál. Aki ebben részes volt, az bátran a kegyeltjeihez sorolható.

Mikor tele a pipa, előkerül a puruszlikból a tűzkő, aczél és tapló. Mindenki tud annyit a művelődés történetéből, hogy e három tüzet ad, de hogy mikor, azt már csak minden tizedik és valóságos tüzet csak minden századik tudna létrehozni a hárommal. Pedig nem oly ördögös a mester-ség! Egy kis gyakorlat s talán többet ér a gyújtónál, már Miska bácsi ezt tartja. Azt mondogatja:

„Az én kovám, taplóm nem érzi az időjárást, mint a ti gyufátok. Mindegy neki szél, eső vagy fürgeteg!”

S talán igaza van. Összefog aczélt taplóval, azután végigrántja rajta a tűzkövet s ime füstölög a tapló: szikrát fogott. Belefúj még egyet-kettőt s már bátran mehet a dohányra.

Még nem jelentek meg az első füstfellegek, mikor Peti, ki eddig a lehullott leveleken szunnyadozott, vígan útra kél. Alakját lassankint elnyeli az erdő, Miska bácsi elkezd tölteni. Leakasztja válláról a túlköt, kettőt nyom a billentyűn s puskapor futott a csőbe. Majd előkerül a tarisznya fenekéről a fojtás s azt is leküldi a puska-porra. Mikor végzett, ismét leül a fatörzsre s nyugalmasan tovább eregeti a bodor füstöket.

Néha-néha elkémlenek szemei, abba az irányba, ahol

Peti eltűnt a sűrűben, mintha onnan várna valamit. És valóban, hallga! Egy vakkantás, kettő, három és ismét csend.

„Rókát hajt az öreg!” dörmögi a vén vadász és arczán meglegedett mosoly játszadozik. Megbolygatja öblös tarisznyáját, míg végre rátalál arra, amit keresett, a postára.

„Öregéből kell küldenem a komának, már erős a bundája!” motyogja. Leutazik a sörét is mint a többi, reá a felsőfojtás, végre gyutacsot nyom a primedlire s lövésre készen áll a fegyver.

Mint aki jól végezte dolgát, most végleg letelepedik a természet nyújtotta padra. Meddig esze éri, itt van a fatörzs Badaacsony üstökének a közep-közepében. Miska bácsi e jellemző hasonlata magyarázatra szorul azoknál, kik nem látták Badaacsonyt. — Badaacsony szálás legényként emelkedik ki a síkságból. Oldalain terem a híres „badaacsonyi“ fel egész addig, hol hirtelen 10—15 méter magas sziklák állják el útunkat. E sziklahomlok felett 300—400 hold Bakony van. E sűrű üstökben nemcsak tömérdek róka található, de sok nagy vad is. Talán azért e vadbőség, mert ide bizony Miska bácsin kívül egy lélek sem jár fel vadászni. Ó is csak 10—12-szer évente, de mert tudja, nem hiába fárad, szívesen indul útnak. Havonkint beszedi önkényes adóját a tető lakójától és ők rendszeren be is számolnak neki egypár vörös bundával. Bizony nem tudom, lenne-e szüretkor kirántott csirke Badaacsonyban, ha állandóan meg nem tisztelné látogatásaival a komák palotáit?

Mialatt mi ezeket elmondtuk, Miska bácsi pipája nyakig égett és eltűnt a bő csizmaszárban.

„Már közel kell járnunk” gondolkodik hangosan az öreg és valóban, most egész közelben hangzik fel a hármas jeladás. Először azt jelezte Peti „hajtom”, most pedig „már

széd első kezdetétől a nagy szónokig a *beszélő ember* ismertetése.

A tudományok summája pedig, a bölcelet, nem egyéb, mint a *Homo sapiens* természetrajza.

A szoros értelemben vett természettudományok tárgya millió meg millió természeti tárgy, a többi tudomány csak egy természeti objektummal, az emberrel foglalkozik.

Mik tehát ezek? az anthropológiának kiegészítő részei. A történelem a néprajzhoz, a nyelvészet az emberi gége, nyelv és ajkak, a bölcelet az idegélet természetrajzához tartozik.

Ha majdan az emberről szóló ezen tudományok így a természettudományos világnézethez simulnak hozzá *módszerükben*, az iskolában szerzett ismeretek nem lesznek az életre meddők s az iskolázott ember nem lesz *üvegházi növény, mely a pólusra került.*

A tenger szárnyas elősdierei.

Fiume, 1902 február 25.

A létért való küzdelem örökös harcza nemcsak a tenger színe alatt, hanem a tenger színe felett is folyik s ki tudja mióta, ki tudja meddig. Ha a tenger színe alatti csata, élet-halál tusa befejeződött, rövid időre bár, de kezdetét veszi a másik szintoly elkeseredett küzdelem, melynek harcosai a sirályok és más tengeri madarak számtalanja.

A tenger és tengerpartvidék fölötté érdekes alakjai a sirály, mely kísérője egyrészt a különféle hajóknak, másrészt jelzője a tenger színe alatt vívott küzdelem színhelyének. Részint a magasban, de leginkább a tenger színe felett néhány ölnyre repül, lomha, kifáradást színlelő szárnycsapásokkal szelve a levegőt. Sasszemével szüntelenül kutat a tenger síma felszínén s ha valami zsákmányt fedez fel bármily magasból, villámgyorsan csap le utána. Legkedvesebb tartózkodási helye természetszerűleg a partvidék és a kikötő, hol egyrészt a tengerbe ömlő patakok és folyók torkolatában, másrészt a kikötőben horgonyzó

Kiss V. M.

főgymn. tanár.

megy". Néhány pillanat még s már ott villog vörös bundája a puszta bokrok között. Bozontos farka végigsöpri a földet, meg-megpihen s hátra tekint láthatatlan üldözője felé, semmi sejtése arról, hogy elől találja a veszedelem. Mikor kiér a tisztásra, megáll, mintha arról tanakodnék, merre volna tanácsosabb ill a berek, nádak-erek? Hirtelen jó eszmétől megkapatva, körútra indul a tisztás szélén. Ravasz terve volt! ha kész a kör, kiugrik, azután járhatja nyomát örökké Peti. De e nemes szándékában Miska bácsi jól irányított puskája megakadályozta. Peti is előbukkan ezalatt a sűrüből. Ő is elindul a körútra, egész addig, míg szimatoló orra a róka vörös bundájába nem ütközik. Ügyesen gerinczen kapja és ragyogó szemekkel viszi urához, lábaihoz fekteti, maga is melléje telepszik, mintha nem bizna a komában. Hátha még kedve kerekednék megugrani? Hamis a zuzája, nem tanácsos még halálában sem hinni neki!

Mielőtt még egy pipa dohányt szívna az öreg, felnéz az égre, biz a nap már magasan jár, nem fog ártani egy kis fölöstököm!

A tarisznyából erre előkerül a só, paprika, szalonna, czipó s jó töpörtyüs pogácsa.

Így vadászat Miska bácsi a hű Petivel. Egy pipa dohány: egy róka, vagy két nyúl; két pipa dohány szarvast hoz, három pedig vaddisznót. Miska bácsi és Peti már rég ily chronométerrel számítják az időt s a vadat. És bizony csak vén, tapasztalt furfangú rókának sikerül néha megbolygatni az ősi rendet, kizökkenteni a kereket járt vágásából.

Az én kedveltjeim.

Szunnyad még a föld; verőfényről, szerelmese tüzes csókjáról álmodik. Megdobban rá összezsugorodott szíve. Szinte látni már ez egy szívverésnek is csodás hatását: eltűnik a hó és jégtakaró, epedve tárhatja ki fonnyadt arcát a nap sugarainak. Csak úgy piheg! Oly jól esik neki az a sok csiklandó, langyos napsugár! Szinte látni izgatottságát, hisz úgy szeretne már lenge tavaszi ruhába öltözni. De korán van még nagyon, messze még a tavasz, nagyon messze!

Alkonyatkor hallani a jéghideg halál ijesztő zordon hangját, amint kaczag a sötétségen. S e hang oly gúnyos, olyan fitymáló! Meglibbenti szárnyát, melynek szele egy pillanat alatt elfojt minden reménykedést. Csak úgy didereg tőle a föld szegény, árva szíve. A kényúr görcsösen kapaszkodik trónja oszlopába, nincs még, aki bilincsbe verje őt, pedig hogy gyűlöli országában minden élőlényt! . . .

A kis madárkák összebújnak a bokor tetején, rebbengetik kicsi szárnyaikat, csicseregnek, pepecselnek, mert úgy érzik, hogy közelg a fészeképítés ideje, hiszen oly melengetőn száll rájuk a fénylő napsugár, oly lenyhe szellő suttag itt a bokrok közt. Jön, jön a fészeképítés, kezd már pezsegni a petyhüdt vér, közelgenek a szerelmi mámor édes napjai. Szegény madárkák, mily korán vigadtok! Hol még a tavasz? Nézzetek az égre! Ime, ép most

